

PAVAO KRMPOTIĆ

Draže su vam babe bajarice neg' molitve Marije Divice

(etimologija riječi kojima se imenuje prizivanje natprirodnih sila)

Vjervanje u natprirodne sile i želja za ovladavanjem njima postoji od početka ljudske povijesti, što pokazuje i naslov našega članka preuzet iz jedne pjesme hrvatskoga književnika i jezikoslovca fra Tome Babića (1680. – 1750.), u kojoj autor kori svoj vjernički puk zbog praznovjerja nespojivoga s kršćanskim naukom.

U hrvatskome, kao i u ostalim slavenskim jezicima, nalazimo više zajedničkih riječi kojima se izriče takva djelatnost i koje su naslijeđene iz vrlo stare jezične prošlosti. Tako je od srednjega vijeka poznat glagol *bajati*, a kasnije su potvrđene i izvedenice *bajka*, *basna*, *bajalica* i *bajarica* 'vještica'. Sve navedene riječi potječu iz indoeuropskoga korijena **b^heh₂*- 'govoriti', dobro posvjedočenoga i u ostalim indoeuropskim jezicima. U grčkome se jeziku taj korijen odražava u glagolu *fēmí* 'reći' i imenici *fōnē* 'glas', koju u hrvatskome nalazimo u internacionalizmima *telefon* i *fonologija*. Iz istoga su korijena i latinske riječi *fāma* 'glasina', *fābula* 'priča' i *fāmōsus* 'glasovit', koje su sve kao latinizmi potvrđene i u hrvatskome standardnom jeziku.

Iz staroga prajezika naslijeđena je i imenica *čar* s izvedenicama *čarati*, *čarobnjak* i *čarolija*. Istovjetnu riječ nalazimo u ostalim slavenskim jezicima, npr. ruski *čáry* i poljski *czar*, što sve potječe od indoeuropskoga **k^wer*- 'činiti'. Iz istoga korijena srodnici su našoj riječi litavska istoznačnica *kerai*, grčki *téras* 'znamen, čudo' te staroindijski filozofski naziv *kárma*, kojim se označavalo djela iz prošlih života koja utječu na sadašnjost.

U hrvatskim govorima dobro je zastupljena i blisko značuća riječ *vračati*, tvorena od imenice *vrač*. Starije je značenje glagola *vračati* 'liječiti', pa su tako u rječniku *Gazophylacium*

Ivana Belostenca iz 1740. godine zabilježene riječi *vraštvo* 'liječ' i *izvrāčen* 'izliječen'. Indoeuropski korijen *werh₁- 'svečano govoriti', koji je ishodište tih riječi, nalazimo i u grčkome *rhētōr* 'govornik', iz čega potječe internacionalizam *retorika*, ruskome *vrat* 'lagati', staropruskome *wertemmai* 'kunemo se' i hetitskome *uērijazi* 'zove'. Dalje su

možda srodni i latinski *verbum* ‘riječ’, litavski *vārdas* ‘ime’ te engleski *word* ‘riječ’. Iz toga doznajemo da su naši slavenski predci vjerovali kako je izgovaranjem posebnih riječi moguće izliječiti bolesnika.

.....
bajati, basna, bajka, bajarica
čar, čarati, čarobnjak, čarolija
gatati, gatara, gatalica
.....

Natprirodnim silama utjecalo se i na predviđanje budućih događaja, o čemu svjedoči glagol *gatati* i izvedenice *gatara* i *gatalica*. Za razliku od prethodnih, ta riječ nema općeprihvaćenu etimologiju. Formalno ju je moguće izvesti iz indoeuropskoga korijena **g^wet-*, iz kojega potječe gotski *qīpan* ‘reći’ i armenski *koč'em* ‘zvati’. Unatoč formalnoj i značenjskoj sličnosti najvjerojatnije nije srodna s češkim *hádati*, ruskim *gadát* i poljskim dijalektnim *gadać* ‘prorokovati’, s kojima se tradicionalno uspoređuje.

Od starih poganskih vjerovanja do suvremene popularne kulture traje ljudska fascinacija natprirodnim sačuvana i u hrvatskome jeziku koji pritom nije samo sredstvo komunikacije, nego i riznica koja od najstarijih vremena čuva ideje i predodžbe svojih govornika.